

ש מעתא עמיקתא

גליון קנייה / פרי האזינו – יום כיפור / ה'תשע"ד
קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

האם מותר לקחת תרופות וגולות ביה"כ

- א. איסור אכילה ביום הכפורים. ג. גזירת שחיקת סממנים. ג. אכילה שלא כדרכה לחולה שאבי"ס. ד. גדר חולה שאבי"ס שחותר לו אכילה שלא כדרכה.
- ה. גדר אכילה שלא כדרכה. ו. אפשר לקחתם ע"י פתילות (נרות). ז. אכילה דרך זונדה, אינפוזיה ונרות. ח. אכילת מאכלים שאינם ראויים ביה"כ.
- ט. טעם האוסרים. י. אינו מכוון לאכילה. יא. בליעת תרופה באמצעות משקה.

א. איסור אכילה ביום הכפורים

חמישה דברים נאסרו ביה"כ וביניהם "אכילה ושתייה", והאוכל ככותבת הגסה והשותה מלא לוגמיו (פירוש מלא פיו) חייב כמו שפסק השר"ע (סי תריא סעי' א') וסתי תרי"ב סעי' א' וסעי' ט. אלא דכל זה באדם בריא, אמנם חולה מסוכן מאכלים אותו ביה"כ כמבואר בשר"ע (סי תרי"ב סעי' א'). ומ"מ כבר פסק שם (שם סעי' ז) דכשמאכלין אותו מאכלין אותו מעט מעט (אם סגי בהכל) כדי שלא יצטרף לשיעור, ע"כ. ואע"פ שיש חולקים בדבר ומתייחסים אף ללא שיעורים מ"מ כבר פסקו ההוראה החמירה בדבר. וע"י הפרטים בזה בגליון קט"ו. [וע"י עוד בגליון ל' לענין נאמנות הרופאים לענין קביעות פרטי להתענות].

מאיידך חולה שאין בו סכנה מוסכם הדבר להלכה שאסור לו מה"ת לאכול אפי' חצי שיעור, וכמו שביארנו בס"ד בגליון קט"ו ע"פ גדולי הפוסקים. אלא שיש לדון האם לקחת תרופות וכדו' מותרת.

ב. גזירת שחיקת סממנים

והנה ביה"כ אסור לקחת תרופות משום גזירת סממנים פרט לחולה שאין בו סכנה שהותר עבורו לקחת תרופות בשבת ויו"ט כמבואר בס"י שכי"ח (סעי' יז), והיינו בחולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה, או שיש לו מיחוש שמצטער וחולה ממנו כל גופו שאז אע"פ שהולך כנפל למשכב דמי, ע"כ. וע"י בשש"כ (פלי"ד אות ז') שהביא שכן הדין לאדם בריא החייב להמשיך לקחת תרופות לפי פקודת רופא כדי שלא יחלה במחלה שאין בה סכנה. ולפ"ז מי שכוּבא לו הראש במשך הצום עד שחש כל גופו רשאי לבלוע "אקמו"ל וכדו' ואין משום גזירת שחיקת סממנים.

[ומ"מ יש גולות ואין לצורך נזירות שאינם מרפאותן אלא בהם משום איסור זה, וכ"כ במהר"ם בריסק (ח"י ס"י כד) ובבאר משה (ח"י ס"י לב). וע"י בחלקת יעקב (דפוס ישרון ח"י ס"ב, חדש אדר א' ס"ק ק) ובאז נדברו (ח"י ס"י יב) ועוד.]

אלא שאכתי יש לדון באופן המותר אכילה ובליעת תרופות ביה"כ לצורך רפוי.

ג. אכילה שלא כדרכה לחולה שאבי"ס

כתב הרמב"ם (יסה"ת פ"ה ה"ח) שאכילת איסור שלא כדרכה שריא לחולה שאבי"ס. וכן פסק הש"ך (ני"ד סי' קנה ס"ק יד). וכן מבואר במ"ב (סי' תס"ו ס"ק א'). ועיי' בשכ"ט שכתב שאדם בריא יזהר מזה, ומשמע דאף לבריא מותר לקחת הדיו. וכן נקט בשו"ת מהר"א הלוי (ח"י ס"י נב) ושב"ט בשו"ת הש"ך (ח"י ס"י קלה) מבואר שהלכה כהש"ך אלא דראוי להחמיר כי יש חולקים עליו. וע"י בשד"ח (מע' כ כלל כב ד"ה ועוד הרי השי"ך וכו').

ואע"פ שמצוי בשאג"א (סי' עז) שיצא לחדש דביה"כ אכילה שלא כדרכה אסורה מה"ת ד"לא תעונה" כתיב, וכמו כן אוכל שאינו ראוי לאכילה אסור מדברנן לחולה שאין בו סכנה. מ"מ כבר רבו החולקים עליו דהעיקר דאף לענין יוה"כ הותר אכילה שלא כדרכה ודבר שאינו ראוי לאכילה חשאבי"ס וכמו שפסק הכות"ס (ארו"ח סי' קא) משום שבאכילה כזו אין משום יתובי דעתא. וכן דעת האג"מ (ארו"ח ח"י ס"י צא), הגרשז"א זצ"ל (הלכות מועדים פ"ה אות ח ובהגה 42), האור לציון (פ"ט אות ח), המשנה הלכות (ח"ה ס"י עה) והצני"א (ח"י ס"י כה פ"ב), וכן העירוני שמוכח מהביאור הלכה (סי' תרי"ב ד"ה אכל), והאר"ך בזה בשד"ח (מע' יוה"כ סי' ג ס"ק ח).

ד. גדר חולה שאבי"ס שהותר לו אכילה שלא כדרכה

ולענין גדר חולה שאבי"ס להתייר אכילה שלא כדרכה, לכאורה יש ללמוד מהא דמצוי בהלכות שבת בשו"ע (ארו"ח שם) דחולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה, או שיש לו מיחוש שמצטער וחולה ממנו כל גופו אף על פי שהולך, בכלל חשאבי"ס נינהו. ולכאורה ה"ה בני"ד. וכן נקט באור לציון (ח"י פ"ה בהגה אות ב ד"ה ובגדר). אלא דע"י בנח"צ (ק"י סי' ז' אות ג) שמתקדף דאפשר דשאני שבת שיעקר איסור רפואה הוא עבור חולה, ולכן אמרין שרק בכה"ג הוא דשרי, משא"כ בני"ד הרי יש גם שכתבו דעת התוס' שמותר אפי' לבריא, וא"כ אפשר דבכל ענין של חולי קצת שרי, וצ"ע. ולמועשה מסתימת הפוסקים משמע כדעת האור לציון.

ה. גדר אכילה שלא כדרכה

ומבואר ברמב"ם (יסה"ת פ"ה ה"ח) דשלא כדרך הנאותן, היינו כגון שיערב בה דבר מר. וע"י בחזו"א (ארו"ח סי' קטו ס"ק ז' ד"ה שם ה"י"ב). וכן אם יכרכנה בנייר וכדו' מבואר בשו"ע (ארו"ח סי' תעה סעי' א) ובמשנה למלך (מא"י פ"י ה"י"א) דבכה"ג לאו דרך אכילה היא. ודעת התורת לאו ליהנות קכ. ד"ה הל' סג) שבלילה אינו דרין אכילה, והא דמצוי ד"בלע מצה יצא" שאני התם דלא בהנאה תליא מלתא ומצות חייב ליה. אלא דכבר דעה בדבריו הנו"ב (ני"ד ק"י ס"י צ' וכו' נראה מדברי הפוסקים שכתבו טעמים אחרים להא דבלע מצה יצא. וכן פסק הגרשז"א זצ"ל (הלכות מועדים פ"ה הנה ז' ופ"ט הנה ק"א).

אולם שו"מ בה"ז צ"ב (ני"ד סי' צ' ובהגה פ"ה הנה ז' ופ"ט הנה ק"א) ובמנחת שלמה (ק"י סי' ז') שכת' דדוקא באוכל שרגילים לעלות ולאכול אמרין שגם בליעה חשיב כדרך אכילה, משא"כ בדבר דלא חזי כלל לאכילה ועומד רק לבלוע, ע"כ. ולפי"ז יש להתיר בליעת תרופות ביה"כ כי הוי אכילה שלא כדרכה. וע"י בשש"כ (פלי"ד אות ח) בשם הגרשז"א זצ"ל שאם טעם החולה אינה מר, יש לעוטפה בנייר דק ובלועה כשהיא עטופה. וע"י בהליכות שלמה (מועדים פ"ה הנה 42) דהגרשז"א זצ"ל לא היה בריא ליה לאסור ללא עטיפה, עיי"ש. ומ"מ י"ל שמהני לעטוף בקפסולה נקיה המצויה בזמנינו בבתי מרקחות, וכן הוראת הבר"ץ העדה חרדית (מדריך הכשרות שנת תשע"ג ע"י 77) לענין תרופות בבטח שיש בהם משום איסור חמץ. אלא דשו"מ דעת הגרשז"א זצ"ל (הלכות מועדים פ"ה אות יח) דתמציות של מאכלים טובים בתוך קפסול אשר רגילים לעשות כן גם רק כדי להקל על הבלועה, יש להסתפק דחשיב בליעה כדרכה ולא ככרוך ע"י סיב כיון דנעשה מפני שיש"ן כן נוח יותר לבלוע.)

אלא דהיתר זה שייך בגולות שהם ע"י בליעה שלא כדרכה אבל סירופים ומצילות אינם בכלל זה. ובכה"ג ניתן לערב דבר מר בתרופה (באופן שלא יפגע בעילות שלה) וחשיב אכילה שלא כדרכה כנ"ל.

ו. אפשר לקחתם ע"י פתילות (נרות)

והנה מבואר ברמ"א (בס"י קנ"ה) דאם דמתירין אכילה שלא כדרכה בה"ג היינו שא"א בדרך היתר. ולפי"ז י"ל שתרופות שניתן לקחתם ע"י פתילות (נרות) אם אפשר לו בכך אפשר לומר דצריך לעשות כן דזה עדיף מאכילה שלא כדרכה, כי זה דומה לאכילה דרך זונדה שאין בה איסור אכילה כלל, ואפי' עדיפא מיניה כמבואר להלן. וכן דעת הגרשז"א זצ"ל (הלכות מועדים פ"ה הנה 43) שעדיף רג מאכילה שלא כדרכה. ומ"מ אין זה אלא חומרא בעלמא כי בליעת תרופות יש הרבה צדדים להקל, אכילה שלא כדרכה, מאכל אינו ראו, אינו מכוון לאכילה ורק הוי חצי שיעור כמו שנבאר להלן, וע"כ י"ל שאף הרמ"א יתיר לכתחלה לבלועם שלא כדרך אכילה.

ז. אכילה דרך זונדה, אינפוזיה ונרות

וע"י באחיזר (ח"י ס"י ט"א) שכתב שאכילה דרך זונדה (צניור המוביל מאכל תוך הקיבה) אינו בכלל אכילה לכל הדעות, ואפילו להת"ס (ארו"ח סי' קב) שחידש שביה"כ לא סגי בהנאה גרון ובענין הנאת מעיו. ואף לפי השא"א הנ"ל שס"ל שלא בעינן אכילה ביה"כ, זהו דוקא באוכל דרך הגרון, אבל שלא בדרך אכילה הגרון כו"ע מודו שאין איסור. וכן דעת המנ"ח (מצוה שיג אות ב) משום שבעינן אכילה שיש בה עי"פ הנאת מעינים. אולם ע"י בעמק ברכה (ע"י קב) שכת' שצ"ל א"א חדר תלוי באכילה אלא בביטול העינוי, וע"י בקובץ הערות (סי' ע"ב אות ג) שחקר בזה, ולפי דברי העמק ברכה יש לאסור אף בזונדה. ומ"מ אף העמק ברכה י"ל שיודה שאינפוזיה אינו בכלל אכילה שהרי אין הנוזלים הולכים אלא דרך כלי הדם, וכן לענין נרות דרך פי הטבעת י"ל דידוע. וכן באג"מ (ח"י ס"י קב) כתב שאין איסור בצום בלקיחת נרות דרך פי הטבעת. וע"י בגליון קנייה שמו"מ שא"א יצטרך לאכול ביה"כ.

ח. אכילת מאכלים שאינם ראויים ביה"כ

ובאמת נראה שיש עוד טעם להתיר בליעת תרופות ביה"כ, דהנה שיטת הראב"י"ה (סי' תת"א הובא במרדכי לענין סי' תרכ"ה) דאכילת דבר שאינו ראוי לאכילה ביה"כ אין בו איסור כלל. וכן פסק הטור (סי' תרי"ב). ולפי"ז י"ל דה"ה תרופות שאינם ראויים לאכילה שאין בהם משום איסור אכילה ביה"כ. אלא דע"י בני"ו (שם) שכתב שבדברי הראב"י"ה פליגי על הרמב"ם (פ"ב ה"ה) שפסק שבמורייה או חומץ יצאלה איסור לדבר. ושוב כתב ד"י"ל דלא פליגי דאיכא למימר דלא כתי' כן הראב"י"ה אלא באוכל פחות מכשיעור דוקא, ועוד איכא למימר דמדה הראב"י"ה בשתה ציר או חומץ שהם דברים שנאכלים ע"י טיבול הוא דאיכא איסורא, ולא התייר לגמרי אלא כשאינם ראויים למאכל אדם כלל. [והנה בראב"י"ה שם לא מבואר להדיא דין זה שהביא הטור בשמו. ובנוגע לדין שכתב שם הראב"י"ה השו"ע (שם סעי' ח) פסק דלא כותיה וע"י בזה בטור וב"י ובדרכי משה בס"י תקס"ז].

[המשך בעמוד הבא]

עבודת יום הכיפורים

גודל מעלת היום

ע"י יוה"כ מתקבלת התשובה ונתקנים כל הקלקולים - ואמנם ענין יוה"כ הוא, שהנה הכין האדון ברוך הוא לישראל יום אחד, שבו תהיה התשובה קלה להתקבל, והעוונות קרובים ליכמות, דהיינו לתקן כל הקלקולים שגעשו, ולהסיר כל החשך שנתגבר על ידם, ולהשיב השבים אל מדרגת הקדושה והקורבה אליו יתברך שמו, שנתרחקו ממנה על ידי חטאתיהם.

והנה ביום זה מאיר אור שבכחו נשלם כל זה הענין, ואמנם הוא אור שלקבל אותו צדיק שישמרו ישראל מה שנגזרו ליום זה, ובפרט ענין העינוי, שעל ידו מתנתקים מן הגופניות נתוק גדול, ומתעלים במקצת אל בחינת המלאכים וישאר על פרטי הדברים כפי פרטי התיקון.

(ברמח"ס דרך ח"י ח"י פ"ח, ה')

"... מעתה ביה"כ מקבלים דברי ר"ע משמעות מחודשת, אשריכם ישראל לפני מי אתם - מטהרים - לפני אביכם שבשמים, שביום הזה העוונות קרובים ממש להמחות, והתשובה קלה ממש להתקבל, ונקל לתקן כל הקלקולים ולהסיר כל החשך ולשוב אל מדרגת הקדושה והקורבה אליו ית', וא"כ אשריכם ישראל, שבעבודת התשובה שביוה"כ אתם זוכים כ"כ עד להטרה, ולפני מי, לפני אביכם שבשמים." (ש"ח יצחק, תשרי ע"פ ח"י ח"י - ר"ט)

גודל מעלת יוה"כ שאין בו כח לשטן לקטרג - "אמר רמי בר אבא השתן בגימטריא תלת מאה ושיתין וארבעה הוי... ביומא דכיפורי לית ליה רשותא לאסטונני." (גימ' יומא. כ')

גודל מעלת יוה"כ - "תנתן תענית (כ"ה) לא היו ימים טובים לישראל כחמש עשר באב וכיוה"כ... ומבואר שהיי"ט הגדול ביותר מכל המים טובים הוא יוה"כ מצד שזה יום שליחה ומחילה... ואין לנו שמחה גדולה ומפוארה מאשר מחולת העוון והסרת הלכלוך והטומאה של העבירות, ועיי"ז

אנו זוכים לקרבת השי"ת. ואין לנו ברכת שהחיינו בהודאה ושמחה יתירה כאותה ברכה בליל התקדש היום הגדול והנורא בתפלת כל נדרי"י. (ברכת אברהם, מאמרים והדורות ע"י קצף)

מצות התשובה ביום הכיפורים ויש ליכור שעיקר מצות היום היא התשובה, ודעת רבנו יונה שיש מצוה מיוחדת של תשובה ביום זה שכתב (שערי תשובה ד, יז) "מה שנאמר ילפני ה' תטהרו" מצות עשה על התשובה, שנחשפ דרכינו ונחקרה ונשובה אל ה' ביה"כ, ואף על פי שנתחייבו על זה בכל עת, החיוב נוסף ביה"כ, והטרה אשר בידינו היא התשובה ותיקון המעשים."

וכתב הכף החיים (סי' קלא, יז) - "כשמתודה צריך לומר הודי ביות ובשלותי, ובלב נשבר ונדכה, וישאח בין תיבה לתיבה לידע לפני מי הוא מתודה, דאם יאמר אותו במרובה ובלתי הבנה, הרי זה לא לתקן ומצא מקלקל כי הוא בא להתודות ולבקש כפרה, מלפני מלך רם ונשא ואיך אליו פניו ישא אם לא יאמר אותו כמו עני ודאכ וברוח נמוכה."

ועד יש להבא מה שכתב בזה היסוד ושורש העבודה (שערי פרק ה) לגבי מצות הודי "אך דעו נא אחי ורעי, שעיקר הודי היא התשובה שעמה, כמו שכתב הרמב"ם (יועיד עליו יודע תעלמות שלו ישוב לזה החטא לעולם", רצו יודע למר, שהבורא יתברך שמו ויתעלה, שהוא יודע תעלמותו ויודע מחשבות אדם ותחבולותיו ובוחרן כליות ולב, ובוחר את האדם בעת הודי שקיבל בלבו קבלה אמיתית בתכלית החרטה, שמשעה זו ולהלן יקשר עצמו בקשר אמץ וחזק ובגדרים וסיגים שיהיה בלתי אפשרי שיבוטע עוד לאותו ה"חטא".

כוונת סדר העבודה הנה יוה"כ הוא המשך וגמר לראש השנה, ועיקר התפילות בימים אלו הוא על כבוד שמים, ויסוד הענין הוא שכיין שהאדם שואף להרבות כבוד שמים בעולם ממילא ירצה לעשות רק את רצו"ן ה' ולא דבר שגורם לחילול כבודו. ויש בזה כוונה מיוחדת בעת אמירת סדר העבודה, שהיא תיאור עבודת הכהן הגדול ביה"כ שעיי"ז הוי מתכפרים עוונותינו ומתלבנים חטאינו, וכעת ע"י חטאינו חסרים אנו כל סדר זה עצמו, וכמו שכתב היסוד ושורש העבודה (שערי פרק ט) "אחי ורעי, איך ומה צריך האדם להתעורר בבכי גדול ועצום בשעה שהוא אומר יוה"כ הנעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים את השם הנכבד והנורא מפורש יוצא מפי כהן גדול" וכו', על העדר העבוד הגדול של יוצרו ובלתי תיבד שמו ויתעלה, שהיא אצ"ו וכל העם העומדים אז בעזרה נתנו כבוד גדול לקדושת שמו הגדול והנכבד ונפלו על פניהם... ובה נתגדל ונתקדש אז שמו הגדול והנורא בכל העולמות העליונים והתחתונים, ועתה מיום שחבר בית מקדשו, הנפך כל זה לתוגה ואנחה, ולא עוד אלא שאנו גורמין בעוונותינו ובפשענו בכל עת ובכל שעה חילול שמו

ולמעשה השווע לא הביא להלכה דברי הראב"י, וכמו כן כבר יצא לחלוק על דבריו הפ"ח (שם ס"ק ז') דיש בזה איסור דרבנן. והט"ז' (שם ס"ק ה') כתב דלמעשה הביי מחמיר בדבר, אמנם דעת הט"ז שם דעד כאן לא התיר הראב"י אלא בדבר שאינו ראוי לאכילה כלל כעפר אפי' בכשיעור דבכה"ג אפי' דכונתו לאכול שרי. ולמעשה המ"ב (שם ס"ק טו') לא הביא חיילוק של הט"ז ופסק דאטלים שאינם ראויים לאכילה יש איסור לאכלם מדרבנן. וכן נקט הכה"ח (אות כז').

ט. טעם האיסורים

אלא שאף לחולקים לכאורה מבואר בט"ז בסי' תמ"ב (ס"ק ח, הביאו המ"ב שם ס"ק מג, ועי' בלשון הט"ז ס"י תריב ס"ס"ק ה) שהטעם דאף אוכלים שאינם ראויים לאדם לאכילה אסורים היינו משום "אחשיבה", דהרי הוכיח דחמץ דאינו ראוי לאכילה אסור בפסח משום אחשיבה אינו אלא מדרבנן דהא ביהו"כ כי אכל אכילה שאינה ראויה פטור. ולפי דבריו י"ל דאף בבי"ד שרי לקחת גולות אלו, דהנה לענין הלוקח איסור שאינו ראוי לאכילה לשם רפואה כתב היד אברהם (ויהי"ד ס"ס"י פד) דכל שמתכוון לרפואה לא שייך אחשיבה. וכן נקטו הכת"ס (א"ח"ט ס"ק קיא) והיד יהודה (ס"ק קג פה"ח ס"ק טח). וכן דעת האג"מ (א"ח"ט ח"ב רמ"ז צב ז"ה בדר) כיון דאף דברים מרים ומאוסים נוטלים לרפואה. ודלא כשאג"א (ס"ק עה ד"ה ומסתברא) דס"ל דאיכא אחשיבה ברפואה.

[והנה לענין דעת המ"ב בזה יש לדון דהרי לענין התריאק"ה שהיא חמץ, והיא תרופה כמבואר ברד"ב (ח"ג ס"י תתקט) והגר"ז (ס"י שמב את כה), כתב המ"ב (ס"י תמכ ס"ב כ) שהוא נפסל ממאכלה ואסור לאכול משום "אחשיבה". ואפשר לומר שאין כוונת המ"ב לאוכלים במקום חולי, אלא בכל אדם שמיירי וכן משמע מסתמית לשונו של משה הפוסקים (ועייניש ברד"ב ז"ה ובר"י דלא פירשו דאסור משום אחשיבה). וכל זה לפי המ"ב, אולם דעת החזו"א (ס"ק קטז ס"ק ז') והגר"ח (מ"א"א פ"ט"ו) דבאמת התריאק"ה ראויה לאכילת אדם].

אלא דשוב העירוני שאין הוכחה מהט"ז דמטעם אחשיבה איתנן עלה, כי י"ל דכונתו דלעולם ביהו"כ אף במקום דליכא אחשיבה מ"מ איכא איסור דרבנן. אלא דחזו"נ משם דאף בגוונא שמחשיבו ליכא איסור תורה. והטעם לאסור אף ללא אחשיבה י"ל דהוי כע"כ איכא בזה משום יתובי דעתיה, וכן משמע בראב"י (שם) ובט"ז בסי' תרי"ב (ס"ק ה').

י. אינו מכון לאכילה

ולפי כל הני"ל יוצא שלקחת תרופות מותרת במקום היתר שאכילה שלא כדרכה שהותרה במקום חולי, אבל במקום דליכא חולי, וכגון אישה הלוקחת גולות לצורך מניעה או הפרייה וכדו' ע"פ הוראת חכם, אשר חייבים לקחתם כל יום ויום ללא הפסק ובלא"ה הדבר כפוף בשיבושים הורמונליים וכדו', אלא שאין בזה משום חשש חולי לכאורה יש להחמיר (אם לא לדעת הש"ך שמשמע שבשעת הדחק מותר אכילה שלא כדרכה אף לבריא).

אולם אבתי יש לדון להתייר בזה, כי י"ל דאף החולקים על הראב"י אסורים דוקא היכן דמכוון "לאכול" משא"כ היכן דאין כוונת אכילה אלא רק לבלוע וכדו' וכמבואר חיילוק זה לקמן בשם המ"ב לענין בליעת רוק ביהו"כ ובשבת הלוי. ועוד דהרי אין בגלולה אלא משום איסור "חצי שיעור", בדבר שאינו ראוי לאכילה, וכבר כתב המ"ב (שם) ואוכלים שאינם ראויים לאכילה אפי' בחצי שיעור מתוך ג"כ יש "ליוהרה" ע"כ. ומשמע שבשעת הדחק יש מקום לדון להקל. וא"כ ה"ה בב"ד שאינם ראויים לשבת הדחק מחמת השיבושים שהדבר גורם אם נמנעים מלקחתם ולפעמים נמי יש בלקיחתם משום צורך מצוה כידוע. [בפרט לפי הצדדים שכתבו בגליון קט"ו לצרף באיסור ח"ש. ועוד דיעונו' בהר צבי (ויהי"ד ס"י צו ד"ה ולעומת) ובמקראי קדש (ימים נוראים עמ' קצג) שמיקל לגמרי בחצי שיעור בדבר שאינו ראוי לאכילה כיון שלא חזו"י לאצטרופי. ועי' סברא זו בתורת חסד (ח"א"א ס"ו אות ד) ובבנין עולם (ס"י טו)]. ומ"מ יש לסדר המינון ע"פ רופא בטרים מועד כדי שלא תצטרך לבלוע הגלולה ביהו"כ, כאשר הדבר אפשרי, כיון דאין בזה אלא היתר בדוחק [ולענין גלולות למניעה שמענו העצת הרופאים בזה. אפשרות א- שבוט לפי הצום ניתן להתחיל לבלוע כל יום בכמה שעות זמן הקצחה של הגלולה ולגרום בכך שזמן לקיחת הגלולה תהיה בערב. ב- ע"י שמוסיפים גלולה בערב הצום ובמוצאי הצום לוקחים הגלולה של הבוקר. אלא דכ"ז בגלולות משולבות אבל גלולות שאינם משולבות גלם שינוי קטן יכול לגרום לשינויים. ומ"מ יש לדון כל מקרה לגופו וע"כ בשעת הצורך יש להתייעץ בזה. ויש לידע דאם לא לוקחים את הגלולות למניעה לפעמים הדבר פוגע בעיליות הגלולה].

שו"מ בשבט הלוי (ח"י ס"י פט) שמצדד להתייר לקחת גלולות פרמולוט נור (PROMOLUT N) ביהו"כ לאשה הצריכה לכך, ע"פ הט"ז הנ"ל ששמלק בין דבר שאינו ראוי לאכילה אלא הוא אוכלו לשם אכילה דאסור דרבנן לבין ראוי כע"כ בעלמא, ובכדורים יש יתרון דאינו נלקח לשם אכילה, ומכ"ש אם באמת לא מרגישים שום טעם אוכל אלא טעם בעלמא והו"ל כע"כ, וגדולי פוסקי זמננו א"ל שאפשר לקחת גלולות אלו ביהו"כ בשעת הצורך (פרט לגר"מ קליין שליט"א שא"ל שלדעתו יש לאסור בזה). ולפי"ז ק"ו חולה שאין בו סכנה רשאי לקחת תרופות אפילו כדרך אכילתם (אא"כ טעמים ערב לחיך).

יא. בליעת תרופה באמצעות משקה

ומ"מ אין היתר כלל לבלוע התרופות לחולה שאין בו סכנה או גלולות הי"ל (אף לבריא) עם מים, וע"כ יש לבלועם לבדם או ע"י בליעת רוק. ואע"פ שכתב במ"ב (ס"י תקסו ס"ק יג) דהמ"א מטיר אף ביהו"כ לבלוע רוק על דק"ל דהשותר משקין שאינן ראויין לשתיה פטור אבל אסור, הוא שאינו כוונתו לשתיה, ע"כ. ומשמע דאם אלו כוונתו לבלוע אסור לעשות כן (אף בדי צומות). מ"מ י"ל שבליעה באופן אינו בכלל אכילה ושרי לכו"ע. ובר מן דין דעת הגריש"א זצ"ל (הלכות חג בחג פ"ב אות כ בהגה) דדוקא רוק שגלגל בפיו יש לפלוטו. וא"כ כ"ז שאינו מגלגלו בפיו שרי. [ובלא"ה כבר רבו החולקים על דברי המ"א. דהנה לענין בליעת הרוק מצינו באגודה (פרק יו"ה"ט) שכתב דמותר לבלוע הרוק ביהו"כ. והביאו הב"ח (ס"י תרי"ג) ור"ל דס"ל לאגודה כהראב"י הנ"ל, אולם שוב נקט דשרי לכו"ע כיון דרוק לאו בר אכילה אלא בבליעה. והיינו כהמ"א הנ"ל. אלא דהמטה אפרים (ס"י תרי"ג אות ב"ח) כת' שמותר לבלוע רוק ביהו"כ ויש מחמירין ומי שיכול לעשות כן בקל לעמוד ע"ע שלא יבלע הרוק יש לו להחמיר. ועי' דח"א (כלל קלב אות כב). ודעת החזו"א (ו"י תהנתות פ"ב אות ט) דמותר לבלוע רוק ביהו"כ. וכן בתורה השמה (שאלה קנד) כתב דכין שהוא דבר מנוטע אינו ראוי לאכילה לית ביה חשש. ושוי"מ שכן צדד בלרע צבי (פרומה ח"א ס"י כח).

ואם אינו יכול לבלועם ללא מים (או שטעם התרופה ערב לחיך), יערב בהם דבר מר מאוד עד שאין בהן הנאה לחיך כלל לו ולרוב בני"א [ע"י ברמב"ם שם בהגה לקמן], וכגון קפה שחור (ללא סוכר) או תה חזק (ללא סוכר) וכדו' (ולצורך חולה שאב"ס בשעת הצורך שרי אף בכשיעור). וכן פסקו לענין חולה שאב"ס הגריש"א זצ"ל (הליכ"ש שמועדים פ"ה אות ח בהגה), הגריש"א זצ"ל (אשרי האיש ח"י פ"ב אות כג) והאור לציון (שם) דאם פוגם את המים שרי. ודעת הגריש"א זצ"ל (שמי"א ס"י תרי"ב אות ז) שניתן להמיר התרופה עצמה בקצת מים באופן שהם מרים לגמרי מחמת התרופה (וזה בתנאי שהמים לא פוגעים בעיליות התרופה). ועי' מש"כ בסי"ד בגליון רמ"ז לענין בליעת התרופות בשאר התעניות עם מעט מים.

[ועי' בחת"ס (ח"י ס"י כג) שלדעתו שתיית קפה ללא סוכר היא אכילה שלא כדרכה, ע"כ. והנה הדבר אינו ראוי לדידיה ולרוב העולם ראוי, או שרוב העולם אינו ראוי ולהאוכל ראוי, יש לאסור עד שלא יהא ראוי לו וכן לרוב העולם. וכן במנחת אלעזר (ח"י ס"י ז' ד"ה אמנם יש) דהיכן שהדבר תלוי בטבעו של אדם לא אמרין בטלה דעתו. וע"כ כתב שבכל האיסורים שבתורה אם עירב בהם רוק ולענה אף שלכל העולם כולו הוא טעם רע אם לאוכל הטעם ערב י"ל דאם אוכלו ביהו"כ חייב כרת או מלקות דזה שהוא בטבע גופו ל"ש לומר דבטל אצל כל אדם, ע"כ. ומ"מ ע"י בזה בגליונות כ"ב, ס"ב ופ', ואכמ"ל].

מסקנה דדינא

העולה לדינא, א' מותר לקחת גלולות שאין להם טעם ערב לחיך ביהו"כ (ללא אמצעות מים), כשיש צורך בכך, אפילו לאדם שאינו חולה, וכגון הצריך לקחת תרופה להמשך טיפול. ב' הסובל מכאב ראש חזק במשך הצום ומחמתו נחלש כל גופו רשאי לבלוע "אקמולו" וכדו' להוריד הכאב. ג' בכל אלו במקום שאפשר לחומר אף יותר לקבל את התרופה על ידי פתיחה (נר). ד' ההיתר הנזכר לענין לקיחת תרופות וגלולות הוא דוקא שאינן להם טעם ערב. אמנם אם הוא חולה שאינו בו סכנה הזקוק לקחת התרופה שיש להם טעם ערב, עליו לערב דבר מר עד שלא ירגיש המתקיות שבהם (באופן שאינו פוגע בעיליות התרופה), ויש להתיעץ בדבר עם רופא. ה' אין היתר לבלוע תרופות עם מים (פרט לחולה שיש בו סכנה הצריך לכך), ועל כן יש לבלועם לבדם או על ידי בליעת רוק. ואם אינו יכול לבלועם ללא מים (או שאסור לו לקחת את התרופה ללא אמצעות מים או על קיבה ריקה. ויש להתיעץ בדבר עם רופא), בשעת הדחק יש להתיר לבלוע התרופה על ידי שיערב במים דבר מר מאוד עד שאין בהן הנאה לחיך כלל לו ולרוב בני אדם, כגון קפה שחור חזק (ללא סוכר) או תה חזק (ללא סוכר) וכדו' (ובמקום האפשר שיתדל שיחיה פחות מכשיעור). כמו כן ניתן להמיר התרופה עצמה בקצת מים באופן שהם מרים לגמרי מחמת התרופה (וזה בתנאי שהמים לא פוגעים בעיליות התרופה). ואין להתיר למי שאינו חולה כלל, לשתות משקה פנום לצורך לקחת גלולה, ובשעת הדחק יש לשאול שאלת חכם.

הגדול כביכול, ואנה נולך חרפתנו, אוי לנו מייום הדיון אוי לנו מייום התוכחה... וביחוד שנוטפל על פניו ואומר "היו כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם" יבכה בכל גדול על העדר כבודו וקדושת שמו הגדול עתה". ויהי"ר שנוכה לשאוף לכל זה, ועוד בשנה זו נראה בבנין בית המקדש בתפארתו והדרו בב"א.

כוונת הצום

בענין כוונת התענית יש להביא דברים נפלאים ומעוררים שכתב היסוד ושורש העבודה (א"א ס' שעלינו לשמח בכל רגע ורגע ביומן התענית, שבוה מקיימים אנו מצוה עשה דאורייתא, ויכולים אנו להגיע לאהבת ה' ומה רב השכר שקבל על מצוה זו שהרי לבלום צערא אגרא, וזה לשונו הזהב "הלא ידעת שעניי זה מאכילה ושתיה הם מצות עשה ולא תעשה עליו עם קדוש ספר תורת אלקים מפורש "ועיניתם את נפשתיכם"... ובגו... ופשוט הוא שצו"ת עשה של העינויים האלו צוה יוצרנו ובוראנו יתברך שמו ויתעלה, עליו עם קדוש בחסדו וברחמי הגדולים, שעל ידי עינויים אלו ירחם עלינו ויכפר לנו את כל חטאתינו ועוונותינו ביום הנורא הזה וזה מפורש בפרשת אחרי מות "... תענו את נפשתיכם... כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם..." אך זה מבואר בגמרא הקדושה (תענית טז) שהעניתי לבד בלא תשובה וחרטה גמורה אינו נחשב לכולם, והרי הוא כטובל ושרץ בידו...

הנה אחר כל ההצעות האמיתיים וכנים האלו, אחי ורעי, יתבונן כל אדם בשכלו, שמהראוי וטוב לו לשמח שמחה עצומה עד מאד בכל רגע שסובל צער העינוי מאכילה ושתיה וחליצת הסנדל על קיום מצות עשה מן התורה שמקיים בכל רגע שסובל העינוי. ובדאי מן שיתקו עולמו ויכלו ההורא ית"ש ויתעלה לעבודתו, חשקו ויצרנו ויצונו שיתארח היום הצום הקדוש הזה כפלי כפליים, בכדי שיקיים בכל רגע מצער העינוי מצות עשה מן התורה שצוה לו יוצרו ובוראו ית"ש ויתעלה. כי זה ברור לכל משכיל שאינו דומה מל שמקיים איהו מצות עשה שעה מועטת למי שמקיים לאותה מצות עשה כמה שעות...

לכן מעת שדאם יעשה חלש מעינוי הצום ועמידת רגליו יחף, יכניס שמחה עצומה בלבו על קיום מצות עשה מן התורה שמקיים בעינוי זה, ובכל שעה שיתגדל ויתוסף אצלו העינוי, דהיינו בעת תפילת מנחה ותפילת עיילה - התגדל ויתוסף שמחה עצומה יותר בלבו, ולפי גודל העינוי, כן גודל השכר מבוארנו יתברך שמו. והעיקר שבכל רגע שיעלה על דעת האדם צער העינוי יכוון במחשבתו בשמחה עצומה מאד "הריני מקבל עלי מצות עשה של יוצרי ובוראי ברוך הוא וברוך שמו בעינוי זה", ויכניס השקוה עצומה בלבו - הלאו שיתארח הצום יותר ויותר.

והגות לבך תבונות מן חביב, התקוה בלבו גודל אהבתו של אביו בכל עת אשר הוא עושה באיזה שמוש קורת רוח גדול לבאבו, הוא שמחח וטוב לב מאד על גדל הנחת שעושה לבאבו, וכל קורבן הקרוב אל השלמות השימוש ההוא, מצטער בלבו כי קרוב הוא להמנע מאיתו עשיית קורת רוח ונחת גדול כזה לבאבו ככלות מעשה השימוש ההוא, וכל היום וכל הלילה תמיד לא יחשה תשוקה עצומה בלבו שיתארח ויתוסף כנהו וכנהה משך זמן השימוש ההוא בכדי שיעלה לבאבו קורת רוח יותר ויותר...

וראו לאדם בכל עת אשר הוא רואה כי חלפה תיירה ועונתה ל"ו יגער מיום הקדושו הזה, כי ינטו צללי ערב ההלילה ממשמש ובא, שדלמא לה עבדתיה עבדת הקדוש של מצוה זו, להכניס צער בלבו, חן קרבו הימים שימנע מאיתו עשיית נחת רוח גדול הזה ליצרלי ובוראי יתברך שמו ויתעלה. ובדאי בכוונה זו יהיה קרא בן חביב לבאבו שבשמים, וילך בכל גוני דמלכא ולית דימחא בידה.

אך אדם המצפה בכל עת ובכל רגע מתי יעבור אותו רגע מהעינוי, ובבוקר יאמר מי יתן ערב יתקרב להפטר מהעינוי - בודאי האדם הזה אינו מקבל חלק מאלף אלפי אלפים משכר שמקבל האדם המכוון כוונה זו בשמחה עצומה..."

הימים שבין יוה"כ לסוכות

הנה כתב הרמ"א (תרי"ד ס"ח) "אין אומרים תחינות מייום כפיו עד סוכות". ובביהג"א שם "משום דהוי יו"ט כמו יום הכיפורים במקצת, כמו שכתב במדרש על פסוק ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' מכאן ואילך וכו'..." וכבר כתבו הספרים אלו יש בהם מהארית יום הכיפורים, ודברים אלו מעוררים להזהר בכל השמחה שהנגנו אליהם הם יום קדוש זה, להמשיכם אל תוך חג הסוכות, ולא לרדת מדרגתו בתוך כל העונות אל החג.

יעזרו לי לנצל כראוי את היום הקדוש ולזכות לגמר חתימתו טובה, ולקבל את כל התועלת הרוחנית לנשמתנו, ואז נזכה להגיע לחג הסוכות ולקיים "והיית אך שמח".

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"